

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-9156.110.2.61-71>
УДК 343.982.3

Коваленко В. В., кандидат юридичних наук, професор, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад факультету № 2 Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кропивницький, Україна)
e-mail: kvvkrimludv@ukr.net
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5310-2092>

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАТЕРІАЛІВ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРИСЛИВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Статтю присвячено дослідженню особливостей підготовки матеріалів та призначення судової почеркознавчої експертизи під час розслідування корисливих кримінальних правопорушень.

Встановлено, що під час призначення судових почеркознавчих експертиз у кримінальних провадженнях щодо корисливих кримінальних правопорушень вільні зразки почерку надаються в розпорядження експерта далеко не завжди, на що існують причини об'єктивного та суб'єктивного характеру. До об'єктивних належать труднощі з отриманням матеріалів, у яких містяться вільні зразки почерку, пов'язані з тимчасовою окупацією окремих територій, руйнуванням житлових та офісних приміщень у багатьох регіонах України, переміщенням архівів документів установ і організацій з територій, наближених до лінії бойового зіткнення, до більш безпечних регіонів тощо. До причин суб'єктивного характеру віднесено небажання слідчих отримувати дозвіл слідчого судді та проводити відповідні процесуальні дії.

Зазначено, що в кримінальних провадженнях щодо розслідування корисливих кримінальних правопорушень як вільні зразки почерку зазвичай використовувалися власноруч виконані особою, яка перевіряється, тексти автобіографії, заяви, рапорти, пояснення, записи в журналах, інша службова документація, вилучена в організації чи установі, де працює (працював) чи навчається (навчався) ймовірний виконавець спірного рукопису чи підпису.

Наголошено, що в разі відмови ймовірного виконавця рукописного тексту або підпису надати експериментальні зразки почерку слідчий має вжити вичерпних заходів щодо отримання вільних та умовно-вільних зразків. Існуюча практика винесення слідчими суддями ухвал про примусове відібрання експериментальних зразків почерку є такою, що протирічить закону та здоровому глузду.

Наведено типовий перелік питань, що мають ставитися на вирішення ідентифікаційною почеркознавчою експертизою під час розслідування корисливих кримінальних правопорушень.

Під час отримання зразків для порівняльного дослідження та формулювання питань експертові слідчому рекомендовано використовувати допомогу кваліфіковано спеціаліста в галузі судово почеркознавства.

Ключові слова: корисливе кримінальне правопорушення, досудове розслідування, кримінальне провадження, судова експертиза, судова почеркознавча експертиза, зразки для порівняльного дослідження, висновок експерта, експерт, спеціаліст.

Постановка проблеми. Під час досудового розслідування корисливих кримінальних правопорушень, зокрема таких, як вимагання (ст. 189 КК України), шахрайство (ст. 190 КК України), привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України) тощо часто виникає потреба у використанні можливостей судової почеркознавчої експертизи, об'єктами якої зазвичай є розписки, заяви, договори, журнали реєстрації договорів, відомості, листи, накази, довіреності, платіжні доручення, акти приймання-передачі, книги обліку відпрацьованого робочого часу, довідки про вартість виконаних будівельних робіт та витрати, проектно-кошторисні документи, фінансові документи (реєстри бюджетних

фінансових зобов'язань розпорядників (одержувачів) бюджетних коштів і т. ін.) тощо. Проте, як показує вивчення судово-слідчої практики, під час підготовки матеріалів для цієї судової експертизи слідчі досить часто припускаються суттєвих помилок, що не дає змоги експертові вирішити поставлені перед ним питання по суті. Тому виникла потреба в удосконаленні науково обґрунтованих рекомендацій щодо підготовки матеріалів і призначення судової почеркознавчої експертизи під час розслідування корисливих кримінальних правопорушень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теорії та практики призначення й проведення судової експертизи в кримінальному процесі досліджувалися багатьма вітчизняними науковцями, як-от: Г. К. Авдєєва, В. С. Бондар, В. Г. Гончаренко, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, В. К. Лисиченко, Є. Д. Лук'янчиков, Н. В. Нестор, О. В. Одерій, І. В. Пиріг, В. А. Савченко, М. Я. Сегай, Р. Л. Степанюк, В. М. Стратонов, В. Ю. Шепітько, М. Г. Щербаковський та ін. Їх творчі здобутки стали науковою та методичною базою для подальших наукових розробок.

Дослідженню окремих теоретичних і практичних аспектів призначення та проведення судової почеркознавчої експертизи в кримінальному провадженні приділяли увагу Г. С. Бідняк [1], Н. В. Воробйова [2], І. М. Гоменюк та С. Й. Гонгало [3], В. О. Гусева [4], Н. Б. Карпенко та Н. І. Клименко [5], З. С. Меленевська, Є. Ю. Свобода та П. Є. Антонюк [6], Г. В. Мудрецька [7], В. В. Юсупов [8, с. 904–906; 9, с. 193–194] та ін.

Окремі загальні питання підготовки матеріалів та призначення судових почеркознавчих експертиз висвітлено в п. 1 розділу I Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень і Науково-методичних рекомендаціях із питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (далі – Інструкція) [10], а також на інтернет-сайтах деяких державних судово-експертних закладів України [11; 12 тощо]. Однак, як показує вивчення судово-слідчої практики, значна кількість питань щодо особливостей підготовки матеріалів і призначення судової почеркознавчої експертизи в кримінальних провадженнях щодо корисливих кримінальних правопорушень залишаються недостатньо дослідженими або дискусійними, що й обумовлює актуальність проведення пропонованого дослідження.

Формулювання цілей. Метою статті є удосконалення науково обґрунтованих рекомендацій щодо підготовки матеріалів та призначення судової почеркознавчої експертизи під час розслідування корисливих кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, завдання судово-почеркознавчої експертизи поділяються на ідентифікаційні, діагностичні та ситуаційні [13, с. 274]. Потреба у вирішенні діагностичних і ситуаційних завдань під час розслідування корисливих кримінальних правопорушень найчастіше виникає на початковому етапі розслідування, коли в матеріалах кримінального провадження ще не фігурує імовірний виконавець рукописного тексту чи підпису. Це можуть бути завдання щодо встановлення обставин виконання рукопису чи підпису в незвичних умовах, щодо статі виконавця рукопису чи підпису тощо.

Коли слідством встановлено ймовірного виконавця рукопису, виникає потреба в проведенні ідентифікаційного почеркознавчого дослідження, завданням якого є підтвердження або спростування факту виконання рукописного тексту або підпису особою, яка перевіряється.

Для вирішення ідентифікаційних завдань на дослідження експертові доцільно надавати оригінали документів, що містять виконані від руки тексти та/або підписи, а також вільні, умовно-вільні й експериментальні зразки почерку та підписів імовірного виконавця.

Як вільні зразки можуть бути використані листи, щоденники, тексти заяв, підписи в платіжних дорученнях, конспекти лекцій тощо, виконані ймовірним виконавцем до початку кримінального провадження й не у зв'язку з розслідуванням кримінальним правопорушенням. Цінність таких матеріалів полягає в тому, що під час їх написання виконавець не припускав, що в майбутньому вони можуть бути використані як зразки для порівняльного дослідження в почеркознавчій експертизі. Тому вказані рукописи виконуються звичним почерком без його навмисного змінювання. Вилучення та приєднання таких документів до матеріалів кримінального провадження за загальним правилом здійснюється в порядку, передбаченому статтями 160–166 КПК України [14, с. 95].

Як показує вивчення судово-слідчої практики в кримінальних провадженнях щодо розслідування корисливих кримінальних правопорушень, у межах призначення судових почеркознавчих експертиз вільні зразки почерку надаються в розпорядження експерта далеко не завжди. На це існують причини як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. До об'єктивних можна віднести те, що на сьогодні через тимчасову окупацію окремих територій, руйнування житлових та офісних приміщень у багатьох регіонах України, переміщення архівів документів установ і організацій з територій, наближених до лінії бойового зіткнення, до більш безпечних регіонів отримання доступу до відповідних документів стало утрудненим, а в ряді випадків – неможливим.

До причин суб'єктивного характеру слід віднести небажання слідчих отримувати дозвіл слідчого судді та проводити відповідні процесуальні дії [15, с. 110–111]. Утім, експерти часто порушують перед слідчими клопотання щодо надання в їх розпорядження саме вільних зразків, оскільки експериментальних та умовно-вільних зразків для надання категоричного висновку в більшості випадків недостатньо. При цьому до вирішення такого клопотання по суті проведення експертизи призупиняється, що може призвести до порушення термінів досудового розслідування кримінального правопорушення.

Як показує вивчення судово-слідчої практики в кримінальних провадженнях щодо корисливих кримінальних правопорушень, як вільні зразки почерку зазвичай використовуються власноруч виконані особою, яка перевіряється, тексти автобіографії, заяви, рапорти, пояснення, записи в журналах, інша службова документація, вилучена в організації чи установі, де працює (працював) чи навчається (навчався) ймовірний виконавець спірного рукопису чи підпису.

Щодо умовно-вільних зразків почерку, то традиційно під ними розуміли рукописи (підписи), які було виконано після початку кримінального провадження, але не у зв'язку з підготовкою матеріалів для проведення експертизи (підпис, рукописний запис у протоколі допиту, поясненні, скарзі, клопотанні й інших документах, виконаних обвинувачуваним, підозрюваним під час провадження у справі тощо) [16, с. 136–137; 2, с. 71].

Згідно з чинною редакцією Інструкції «умовно-вільними є зразки почерку та (або) підпису, виконані певною особою до відкриття провадження у справі, але пов'язані з обставинами цієї справи або виконані після відкриття провадження у справі та є як пов'язаними зі справою, так і не пов'язаними з її обставинами» [10].

Специфічність умовно-вільних зразків почерку (підписів) полягає в тому, що вони могли бути виконані навмисне зміненним почерком, оскільки їх виконавець міг передбачувати, що ці рукописи (підписи) можуть бути використані як зразки для порівняльного дослідження в разі прийняття стороною обвинувачення рішення про призначення ідентифікаційної почеркознавчої експертизи.

Перед приєднанням вільних та умовно-вільних зразків до матеріалів кримінального провадження слідчий має пред'явити їх особі, яка підлягає ідентифікації (імовірному виконавцю). У постанові про призначення експертизи слідчий зобов'язаний зазначити документи, у яких містяться вільні й умовно-вільні зразки почерку та (або) підпису особи [10].

Окремої уваги потребує отримання експериментальних зразків почерку та підпису. Експериментальні зразки спеціально відбираються слідчим у порядку, передбаченому ст. 245 КПК України, з метою направлення їх для проведення експертизи.

Експериментальні зразки поділяються на: а) звичайні, для відбору яких не створюється спеціальних умов; б) спеціальні, для відбору яких створюються специфічні умови, максимально наближені до тих, у яких було виконано текст документа, що підлягає дослідженню.

Залежно від обставин кримінального провадження експериментальні зразки можуть бути отримані шляхом: а) диктування тексту, заздалегідь підготовленого спеціально для цієї мети; б) самостійного написання, коли особа, що перевіряється, за пропозицією слідчого та у його присутності пише довільний текст.

Слідчому під час підготовки та проведення цієї процесуальної дії у більшості випадків складно, а часом і неможливо обійтися без допомоги кваліфікованого спеціаліста – фахівця в галузі судового почеркознавства.

Усі експериментальні зразки повинні бути завірені слідчим із зазначенням часу, темпу виконання, пози того, хто пише, положення аркуша паперу тощо.

Про отримання експериментальних зразків почерку (підписів) складається протокол.

Зразки для порівняльного дослідження повинні відповідати низці вимог, тобто характеризуватися: безсумнівною походження (достовірністю); достатністю; порівнянністю тексту та знаків; порівнянністю засобів та умов письма.

Під час призначення судової почеркознавчої експертизи слідчий у більшості випадків може бути впевненим у безсумнівності походження (достовірності) лише експериментальних та умовно-вільних зразків (якщо в ролі останніх використовуються власноруч викладені ймовірним виконавцем показання в протоколі допиту, підписи під процесуальними документами тощо, виконані в присутності саме цього слідчого). У достовірності вільних зразків слідчий впевненим бути не може, оскільки навіть результати пред'явлення їх особі, яка підлягає ідентифікації (імовірному виконавцю), безсумнівність їх походження не гарантують.

Тому під час проведення ідентифікаційної судової почеркознавчої експертизи експерт має здійснити порівняльне дослідження всіх наданих у його розпорядження зразків (вільних, умовно-вільних і експериментальних) між собою і зробити проміжний висновок про те, що всі вони виконані однією особою. Лише після цього експерт може переходити до порівняння ознак почерку в спірному рукописі (підписі) зі зразками почерку (підпису) ймовірного виконавця.

Щодо дотримання вимог порівнянності тексту та знаків, а також порівнянності засобів та умов письма, то вони мають досягатися шляхом створення спеціальних умов під час відібрання експериментальних зразків. Так, наприклад, у кримінальному провадженні, зареєстрованому в Єдиному реєстрі досудових розслідувань за № 120202060040001480 від 19 серпня 2020 року, щодо обвинувачення ОСОБА_8 у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 191, ч. 1, ч. 3 ст. 362, ч. 1 ст. 366 КК України, згідно з протоколом отримання зразків для експертизи від 30 квітня 2021 року в ОСОБА_8 було відібрано зразки почерку для проведення почеркознавчої експертизи у положенні сидячи на 2 арк. формату А4 із застосуванням куль-

кової ручки з барвником синього кольору та в положенні стоячи на 2 арк. формату А4 із застосуванням кулькової ручки з барвником синього кольору [17].

Дотримання вимоги щодо порівнянності тексту та знаків має особливе значення тоді, коли об'єктом дослідження є короткий запис, у якому зустрічаються не всі букви алфавіту. У таких випадках слідчий із залученням спеціаліста в галузі судового почеркознавства має скласти текст, у якому будуть зустрічатися ті ж букви і їх сполучення, що відображені в досліджуваному рукописі, не менше ніж по три рази. При цьому за змістом підготовлений текст не має бути аналогічним досліджуваному.

У кримінальних провадженнях щодо розслідування корисливих кримінальних правопорушень досить часто об'єктами дослідження є різного роду документи, рукописні записи та підписи в яких виконані в умовах обмеженого простору (платіжні відомості, журнали і т. ін.). У таких випадках виконавець рукопису змушений змінювати свій звичний почерк, зокрема зменшувати висоту та ширину письмових знаків, використовувати скорочений варіант свого підпису тощо. Тож з метою дотримання вимоги порівнянності умов письма під час відібрання експериментальних зразків особі, яка перевіряється, мають бути створені відповідні спеціальні умови (запропонувати ймовірному виконавцеві спірного рукопису чи підпису виконати певний спеціально підготовлений текст чи підпис на заздалегідь підготовленому аркуші паперу, який має лінії (графи), за формою і розмірами аналогічні досліджуваному документу тощо).

Щодо дотримання вимоги достатності, то обсяг зразків має перевищувати обсяг досліджуваного тексту в 3–4 рази.

На практиці виникають ситуації, коли особа (ймовірний виконавець рукописного тексту чи підпису) відмовляється надати експериментальні зразки почерку. У таких випадках слідчий має вжити вичерпних заходів щодо отримання вільних та умовно-вільних зразків. Проте існує, хоча і не досить поширена, практика надання слідчими суддями дозволу на *примусове* відібрання експериментальних зразків почерку. Так, слідчий суддя Вінницького міського суду Вінницької області 31 травня 2022 року у справі № 127/11061/22 розглянув клопотання слідчого про примусове відібрання біологічних зразків. «Клопотання мотивовано тим, що проводиться досудове розслідування за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 190 КК України. З метою всебічного, повного та неупередженого розслідування у кримінальному провадженні виникла необхідність у відібранні зразків почерку, підпису у ОСОБА_8, для дослідження у почеркознавчій експертизі, з метою встановлення приналежності почерку рукопису й підпису у договорі». Керуючись ст. 160, 161, 162, 163, 164, 245, 309, 395 КПК України, слідчий суддя постановив: «Клопотання задовольнити. Надати слідчому... дозвіл на **примусове відібрання зразків почерку, підпису** (виділено нами. – В. К.), у ОСОБА_8» [18].

Аналізуючи наведену ухвалу, можемо припустити, що: по-перше, слідчий, у своєму клопотанні і слідчий суддя в постановленій ухвалі помилково віднесли зразки почерку та підпису до біологічних зразків; по-друге, цікаво, у який спосіб слідчий, виконуючи ухвалу слідчого судді, примушував особу виконати рукописні записи та підписи? Чи ухвала залишилася не виконаною? Ми підтримуємо позицію тих науковців, які вважають, що в примусовому порядку можуть відбиратися лише біологічні зразки, існування яких не залежить від волевиявлення особи [19, с. 311]. Оскільки надання зразків почерку залежить суто від волі особи, у якої вони відбираються, отримати їх в примусовому порядку іншими особами (навіть із застосуванням неприпустимих форм примусу) не виявляється можливим [20, с. 113]. Зважаючи на зазначене, вважаємо наведене рішення слідчого судді про примусове відібрання зразків почерку, підпису незаконним і таким, що суперечить здоровому глузду.

Виходом із ситуації, коли особа відмовилася надати експериментальні зразки почерку, у деяких випадках може стати спроба їх отримання з матеріалів інших кримінальних проваджень чи адміністративних справ (у тому числі архівних), якщо зразки не було знищено за рішенням суду. Так, наприклад, слідчий суддя Святошинського районного суду м. Києва своєю ухвалою від 12 березня 2024 року в кримінальному провадженні № 72023100100000027 від 17 березня 2023 року за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 191 КК України, надав дозвіл на отримання оригіналів документів, які перебувають у кримінальному провадженні № 12023111040000121 від 6 лютого 2024 року за ч. 4 ст. 191 КК України, для їх використання як порівняльних зразків для проведення ідентифікаційного дослідження щодо встановлення або спростування факту підпису договорів та актів виконаних будівельних робіт [21]. Слідчий суддя Комсомольського міського суду Полтавської області ухвалою від 20 січня 2025 року, розглянувши матеріали кримінального провадження, внесені до ЄРДР за № 42024172010000001 від 5 січня 2024 року, за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 191 КК України надав тимчасовий доступ до оригіналів документів, які містяться у справі про адміністративне правопорушення № 554/11297/24 (провадження № 3/554/2556/2024) та містять вільні зразки почерку й підпису ОСОБА_9 (протокол про адміністративне правопорушення, пояснення, розписки, пам'ятки про права й обов'язки тощо), з можливістю їх вилучення (здійснення виїмки), що перебувають у володінні ІНФОРМАЦІЯ_1 [22].

Ще однією проблемою у призначенні судової почеркознавчої експертизи під час розслідування корисливих кримінальних правопорушень є некоректне формулювання питань експертові на кшталт: «Чи належать підписи ОСОБА_3, які містяться в посадовій інструкції бухгалтера з нарахування заробітної плати та персоніфікації бухгалтерської служби відділу освіти, молоді та спорту Виконавчого комітету Томаківської селищної ради, затвердженої 28.08.2018 року?» [23]; «Чи почерк, зазначений в розписці, походить від ОСОБА_3?» [24]; «Чи виконаний текст в записках (т. 2 а. с. 15, 51, 87, 118, 158) обвинуваченим ОСОБА_5?» [25] і т. ін. А втім, відповідно до існуючих криміналістичних рекомендацій, питання, що ставляться перед експертом, мають відповідати таким вимогам: не повинні виходити за межі компетенції експерта та мати правовий характер; повинні бути сформульовані так, щоб вони були визначеними, конкретними і, якщо змога, короткими; мають бути наведені в логічній послідовності; перелік питань повинен бути повним для того, щоб висновок експерта мав вичерпний характер [14, с. 18–19].

З урахуванням зазначеного під час розслідування корисливих кримінальних правопорушень на вирішення ідентифікаційною почеркознавчою експертизою можуть бути поставлені такі типові питання:

Чи виконано рукописний текст (рукописні записи) у документі (назва документа та його реквізити, графа, рядок) певною особою (П. І. Б.)?

Чи виконані рукописні тексти (рукописні записи) в документі (документах) (назва документа та його реквізити, графа, рядок) однією особою?

Чи виконано підпис від імені особи (П. І. Б. особи, від імені якої зазначено підпис) в документі (назва документа та його реквізити, графа, рядок) тією особою, від імені якої він зазначений, чи іншою особою? [26, с. 181–182].

Для формулювання питань доцільно скористатися консультативною допомогою спеціаліста в галузі судового почеркознавства. Однак на вирішення експертизи варто ставити лише ті питання, вирішення яких є дійсно необхідним для встановлення обставин кримінального правопорушення.

Висновки. Підводячи підсумки викладеному, слід зазначити, що під час розслідування корисливих кримінальних правопорушень одна з ключових ролей щодо отримання доказової інформації належить судовій почеркознавчій експертизі.

Достовірність висновків такої експертизи прямо залежить від повноти й достатності наданих у розпорядження експерта зразків для порівняльного дослідження. У разі відмови ймовірного виконавця рукописного тексту або підпису надати експериментальні зразки почерку слідчий має вжити вичерпних заходів щодо отримання вільних та умовно-вільних зразків.

Існуюча практика винесення слідчими суддями ухвал про примусове відібрання експериментальних зразків почерку є такою, що протирічить закону та здоровому глузду.

Під час отримання зразків для порівняльного дослідження та формулювання питань експертів слідчому доцільно скористатися допомогою кваліфіковано спеціаліста в галузі судового почеркознавства.

Перспективним напрямом подальших наукових розробок вважаємо вдосконалення криміналістичних рекомендацій щодо призначення інших видів судових експертиз під час розслідування корисливих кримінальних правопорушень.

Використані джерела:

1. Бідняк Г. С. Проблемні питання підготовки матеріалів до почеркознавчого дослідження. *Право і суспільство*. 2012. № 6. С. 210–212.
2. Воробйова Н. В. Питання підготовки порівняльного матеріалу при призначенні судово-почеркознавчих експертиз. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу* : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народження проф. М. В. Салтєвського (м. Харків, 8 листопада 2017 року) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 71–73.
3. Гоменюк І. М., Гонгало С. Й. Зразки для судової почеркознавчої експертизи: проблемні питання одержання та можливі шляхи їх вирішення. *Криміналістичний вісник*. 2016. № 1 (25). С. 122–125.
4. Гусева В. О. Призначення почеркознавчої експертизи: типові помилки сторони обвинувачення. *Судово-експертна діяльність: збереження наукового та кадрового потенціалу в умовах воєнного стану* : IV Всеукраїнський форум судових експертів (м. Львів, 7 червня 2024 року). Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. С. 82–85.
5. Карпенко Н. Б., Клименко Н. І. Щодо визначення предмета судово-почеркознавчої діагностики. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу* : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народження проф. М. В. Салтєвського (м. Харків, 8 листопада 2017 року) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 95–97.
6. Меленевська З. С., Свобода Є. Ю., Антонюк П. Є. Причини експертних помилок під час вирішення ідентифікаційних завдань у межах судово-почеркознавчих досліджень. *Криміналістичний вісник*. 2016. № 1 (25). С. 115–122.
7. Мудрецька Г. В. Процесуальні аспекти отримання зразків для проведення експертизи у кримінальному судочинстві. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу* : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народження проф. М. В. Салтєвського (м. Харків, 8 листопада 2017 року) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 296–298.
8. Юсупов В. В. Особливості судово-почеркознавчої експертизи під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності* : тези V Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 25 лютого 2022 року). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2022. С. 904–906.
9. Юсупов В. В. Судово-почеркознавча експертиза в кримінальних провадженнях про корупційні правопорушення. *Шляхи реформування кримінальної поліції: вітчизняний та зарубіжний досвід* : матеріали Міжнар. наук.-практ. круглого столу (Київ, 18 лютого 2022 року). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 193–194.
10. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призна-

чення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 15.04.2025).

11. Судова почеркознавча експертиза. *Київський науково-дослідний інститут судових експертиз*. <https://kndise.gov.ua/pocherkoznavcha/>.

12. Почеркознавча експертиза. *Тернопільський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України*. <https://ndekc.te.ua/news/pocherkoznavcha-ekspertiza>.

13. Криміналістика: криміналістична техніка : навч. посіб. / Р. Л. Степанюк, В. О. Гусева, В. В. Кікінчук та ін. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2023. 388 с.

14. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими групами чи злочинними організаціями / Коваленко В. В., Бондар В. С., Вигівський І. М., Дрозд В. Г., Слухаєнко Ю. М. Київ : Алерта, 2024. 136 с.

15. Коваленко В. В. Деякі особливості призначення судової почеркознавчої експертизи під час розслідування корисливих кримінальних правопорушень. *Методологічні засади криміналістики: традиції та новації* : зб. матеріалів Криміналістичних читань, присвяч. пам'яті акад. В. О. Коновалової, м. Харків, 28 березня 2025 року. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, каф. Криміналістики ; Нац. акад. прав. наук України ; НДІ вивч. Проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса Нац. акад. прав. наук України. Харків : Право, 2025. С. 109–114.

16. Щербаковський М. Г. Призначення та провадження судових експертиз. Харків : Фактор, 2011. 400 с.

17. Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці від 4 травня 2023 року у справі № 727/4965/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110624046>.

18. Ухвала слідчого судді Вінницького міського суду Вінницької області від 31 травня 2022 року у справі № 127/11061/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104554436>.

19. Лейба О. А. Відібрання біологічних зразків для експертного дослідження: спірні питання нормативної регламентації та практики правозастосування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Серія ПРАВО. Вип. 65. С. 308–313. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.65.56>.

20. Басюк Л. О. Отримання зразків для експертизи у кримінальному провадженні : дис. ... д-ра філософії. 081 Право. Київ, 2023. 179 с.

21. Ухвала слідчого судді Святошинського районного суду м. Києва від 12 березня 2024 року у справі № 759/4964/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/11761184122>.

22. Ухвала слідчого судді Комсомольського міського суду Полтавської області від 20 січня 2025 року у справі № 534/89/25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124525009>.

23. Ухвала Томаківського районного суду Дніпропетровської області від 19 березня 2024 року у справі № 195/430/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117832267>.

24. Ухвала Дарницького районного суду м. Києва від 28 лютого 2024 року у справі № 753/15094/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117361000>.

25. Ухвала Київського районного суду м. Одеси від 30 червня 2023 року у справі № 947/470/22/ Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111892174>.

26. Судові експертизи в процесуальному праві України : навч. посіб. / за заг. ред. О. Г. Рувіна. Київ : Видавництво Ліра-К, 2019. 424 с.

References:

1. Bidniak, H.S. (2012). Problemni pytannia pidhotovky materialiv do pocherkoznavchoho doslidzhennia [Problems of preparing materials for handwriting expertise]. *Pravo i suspilstvo – Law and Society*, (6), 210–212 [in Ukrainian].

2. Vorobiova, N.V. (2017). Pytannia pidhotovky porivnialnoho materialu pry pryznachenni sudovo-pocherkoznavchyh ekspertiz [Issues of preparing comparative material when appointing forensic handwriting examinations]. *Suchasni tendentsii rozvytku kryminalistyky ta kryminalnoho protsesu: tezy dopovidei mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii do 100-richchia vid dnia*

narodzhennia prof. M.V. Saltevskeho (Kharkiv, 8 lystopada 2017 roku) – Contemporary Trends in the Development of Criminology and Criminal Procedure: Proceedings of the International Scientific-Practical Conference to the 100th Anniversary of the Birth of Prof. M. V. Saltevskiy (Kharkiv, November 8, 2017) (pp. 71–73). Kharkiv: MVS Ukrainy; Kharkiv: Kharkiv National University of Internal Affairs [in Ukrainian].

3. Homeniuk, I.M., & Hoholyo, S.Y. (2016). Zrazky dlia sudovoi pocherkoznavchoi ekspertizy: problemni pytannia oderzhannia ta mozhlyvi shliakhy yikh vyrishennia [Samples for forensic handwriting expertise: problematic issues of obtaining and possible ways to solve them]. Kryminalistychnyi visnyk – Criminological Bulletin, 1 (25), 122–125 [in Ukrainian].

4. Huseva, V.O. (2024). Pryznachennia pocherkoznavchoi ekspertizy: typovi pomylky storony obvynuvachennia [Appointment of handwriting expertise: typical errors of the prosecution party]. Sudovo-ekspertna diialnist: zberezhennia naukovooho ta kadrovoho potentsialu v umovakh voiennoho stanu: IV Vseukrainskyi forum sudovykh ekspertiv (Lviv, 7 chervnia 2024 roku) – Forensic Expert Activity: Preserving Scientific and Personnel Potential under Martial Law: IV All-Ukrainian Forum of Forensic Experts (Lviv, June 7, 2024) (pp. 82–85). Odesa: Vydavnytstvo “Yurydyka” [in Ukrainian].

5. Karpenko, N.B., & Klymenko, N.I. (2017). Shchodo vyznachennia predmeta sudovo-pocherkoznavchoi diiahnostyky [On defining the subject of forensic handwriting diagnostics]. Suchasni tendentsii rozvytku kryminalistyky ta kryminalnoho protsesu: tezy dopovidei mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii do 100-richchia vid dnia narodzhennia prof. M.V. Saltevskeho (Kharkiv, 8 lystopada 2017 roku) – Contemporary Trends in the Development of Criminology and Criminal Procedure: Proceedings of the International Scientific-Practical Conference to the 100th Anniversary of the Birth of Prof. M.V. Saltevskiy (Kharkiv, November 8, 2017) (pp. 95–97). Kharkiv: MVS Ukrainy; Kharkiv: Kharkiv National University of Internal Affairs [in Ukrainian].

6. Melenevska, Z.S., Svoboda, Ye.Yu., & Antoniuk, P.Ye. (2016). Prychyny ekspertno-pomylek pid chas vyrishennia identyfikatsiinykh zavdan u mezhakh sudovo-pocherkoznavchykh doslidzhen [Causes of expert errors when solving identification tasks within forensic handwriting studies]. Kryminalistychnyi visnyk – Forensic Herald, 1 (25), 115–122 [in Ukrainian].

7. Mudretska, H.V. (2017). Protsesualni aspekty otrymannia zrazkiv dlia provedennia ekspertizy u kryminalnomu sudochynstvi [Procedural aspects of collecting samples for examination in criminal proceedings]. Suchasni tendentsii rozvytku kryminalistyky ta kryminalnoho protsesu: tezy dopovidei mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii do 100-richchia vid dnia narodzhennia prof. M.V. Saltevskeho (Kharkiv, 8 lystopada 2017 roku) – Contemporary Trends in the Development of Criminology and Criminal Procedure: Proceedings of the International Scientific-Practical Conference to the 100th Anniversary of the Birth of Prof. M. V. Saltevskiy (Kharkiv, November 8, 2017) (pp. 296–298). Kharkiv: MVS Ukrainy; Kharkiv: Kharkiv National University of Internal Affairs [in Ukrainian].

8. Yusupov, V.V. (2022). Osoblyvosti sudovo-pocherkoznavchoi ekspertizy pid chas rozsliduvannia koruptsiinykh kryminalnykh pravoporushen [Features of forensic handwriting expertise during investigations of corruption criminal offenses]. Aktualni problemy kryminalnoho prava, protsesu, kryminalistyky ta operativno-rozshukovoi diialnosti: tezy V Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Khmelnitskyi, 25 liutoho 2022 roku) – Current Issues of Criminal Law, Procedure, Criminology, and Operative-Investigative Activity: Proceedings of the V All-Ukrainian Scientific-Practical Conference (Khmelnitskyi, February 25, 2022) (pp. 904–906). Khmelnitskyi: Vydvo NADPSU [in Ukrainian].

9. Yusupov, V.V. (2022). Sudovo-pocherkoznavcha ekspertiza v kryminalnykh provadzhanniakh pro koruptsiini pravoporushennia [Forensic handwriting expertise in criminal proceedings on corruption offenses]. Shliakhy reformuvannia kryminalnoi politsii: vitchyzniani ta zarubezhnyi dosvid: materialy Mizhnarodnoho naukovo-praktychnoho kolo horul stolu (Kyiv, 18 liutoho 2022 roku) – Ways of Reforming the Criminal Police: Domestic and Foreign Experience: Materials of the International Scientific-Practical Roundtable (Kyiv, February 18, 2022) (pp. 193–194). Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav Ukrainy [in Ukrainian].

10. Ministerstvo iustyttsii Ukrainy (1998). Pro zatverdzhennia Instrukttsii pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertiz ta ekspertnykh doslidzhen ta Naukovo-metodychnykh rekomendatsii z pytan pidhotovky ta pryznachennia sudovykh ekspertiz ta ekspertnykh doslidzhen: nakaz № 53/5 [On approving the Instruction on appointment and conduct of forensic examinations and expert researches and the Scientific-methodological recommendations regarding preparation and appointment of forensic examinations and expert researches: Order No. 53/5]. Retrieved April 15, 2025, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> [in Ukrainian].

11. Kyivskyi naukovo-doslidnyi instytut sudovykh ekspertiz (n.d.). Sudova pocherkoznavcha ekspertiza [Forensic handwriting expertise]. Retrieved April 15, 2025, from <https://kndise.gov.ua/pocherkoznavcha/> [in Ukrainian].
12. Ternopilskyi naukovo-doslidnyi ekspertno-kryminalistychnyi tsentr MVS Ukrainy (n.d.). Pocherkoznavcha ekspertiza [Handwriting expertise]. Retrieved April 15, 2025, from <https://ndekc.te.ua/news/pocherkoznavcha-ekspertiza> [in Ukrainian].
13. Stepaniuk, R.L., Huseva, V.O., & Kikinchuk, V.V., et al. (2023). Kryminalistyka: kryminalistychna tekhnika: navch. posib. [Forensics: Forensic Technique: textbook]. Kharkiv : Kharkiv National University of Internal Affairs [in Ukrainian].
14. Kovalenko, V.V., Bondar, V.S., Vyhivskyi, I.M., Drozd, V.H., & Sluhaienko, Yu.M. (2024). Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen, vchyne-nykh orhanizovany my hrupamy chy zlochynny my orhanizatsiiamy [Use of special knowledge during investigation of criminal offenses committed by organized groups or criminal organizations]. Kyiv: Alerta [in Ukrainian].
15. Kovalenko, V.V. (2025). Deiakі osoblyvosti pryznachennia sudovoi pocherkoznavchoi eksper-tizy pid chas rozsliduvannia koryslyvykh kryminalnykh pravoporushen' [Some features of appoint-ing forensic handwriting expertise during investigations of profit-motivated criminal offenses]. Metodolohichni zasady kryminalistyky: tradytsii ta novatsii: zbirnyk materialiv Kryminalistychnykh chytan', prysviachenykh pamiaty akad. V.O. Konovalovoi (Kharkiv, 28 bereznia 2025 roku) – Metho-dological Foundations of Criminology: Traditions and Innovations: Collected Materials of Crimi-nological Readings Dedicated to the Memory of Acad. V. O. Konovalova (Kharkiv, March 28, 2025) (pp. 109–114). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
16. Shcherbakovskyi, M.H. (2011). Pryznachennia ta provadzhennia sudovykh ekspertiz [Appoint-ment and conduct of forensic examinations]. Kharkiv: Faktor [in Ukrainian].
17. Shevchenkivskyi raionnyi sud m. Chernivtsi (2023). Vyroky u spravi № 727/4965/21 [Judg-ment in case No. 727/4965/21]. Retrieved April 15, 2025, from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110624046> [in Ukrainian].
18. Vinnytskyi miskyi sud Vinnytskoi oblasti (2022). Ukhvala slidchoho suddi u spravi № 127/11061/22 [Order of an investigating judge in case No. 127/11061/22]. Retrieved April 15, 2025, from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104554436> [in Ukrainian].
19. Leiba, O.A. (2021). Vidirannia biolohichnykh zrazkiv dlia ekspertnogo doslidzhennia: spirni pytannia normatyvnoi rehamentatsii ta praktyky pravozastosuvannia [Collection of biological sam-ples for expert research: contentious issues of normative regulation and law enforcement practice]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Serii PRAVO – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series, 65, 308–313. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.65.56> [in Ukrainian].
20. Basiuk, L.O. (2023). Otrymannia zrazkiv dlia ekspertizy u kryiminalnomu provadzhenni [Col-lecting samples for examination in criminal proceedings] (PhD thesis, Institute of Law, Kyiv). 179 p. [in Ukrainian].
21. Sviatoshynskyi raionnyi sud m. Kyieva (2024). Ukhvala slidchoho suddi u spravi № 759/4964/24 [Order of an investigating judge in case No. 759/4964/24]. Retrieved April 15, 2025, from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/11761184122> [in Ukrainian].
22. Komsomolskyi miskyi sud Poltavskoi oblasti (2025). Ukhvala slidchoho suddi u spravi № 534/89/25 [Order of an investigating judge in case No. 534/89/25]. Retrieved April 15, 2025, from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124525009> [in Ukrainian].
23. Tomakivskyi raionnyi sud Dnipropetrovskoi oblasti (2024). Ukhvala u spravi № 195/430/23 [Order in case No. 195/430/23]. Retrieved April 15, 2025, from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117832267> [in Ukrainian].
24. Darnytskyi raionnyi sud m. Kyieva (2024). Ukhvala u spravi № 753/15094/22 [Order in case No. 753/15094/22]. Retrieved April 15, 2025, from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117361000> [in Ukrainian].
25. Kyivskyi raionnyi sud m. Odesy. (2023). Ukhvala u spravi № 947/470/22 [Order in case No. 947/470/22]. Retrieved April 15, 2025, from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111892174> [in Ukrainian].
26. Ruvin, O.H. (Ed.). (2019). Sudovi ekspertizy v protsesualnomu pravi Ukrainy: navch. posib. [Forensic examinations in the procedural law of Ukraine: textbook]. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K [in Ukrainian].

Kovalenko V., Candidate of Law, Professor, Senior Researcher at Scientific and research laboratory of public safety of communities of Faculty No 2 of Donetsk State University of Internal Affairs (Kropyvnytskyi, Ukraine)

FEATURES OF PREPARATION OF MATERIALS AND APPOINTMENT OF FORENSIC HANDWRITING EXAMINATION DURING THE INVESTIGATION OF PROFIT-DRIVEN CRIMINAL OFFENSES

The article is devoted to examining the specific aspects of preparing materials and appointing forensic handwriting examination during the investigation of profit-driven criminal offenses. It has been established that in criminal proceedings related to such offenses free handwriting samples are not always made available to the expert. This is due to both objective and subjective reasons. Objective ones include difficulties in obtaining materials containing free handwriting samples, caused by the temporary occupation of certain territories, the destruction of residential and office buildings in various regions of Ukraine, and the relocation of institutional and organizational document archives from areas close to the frontline to safer regions. Subjective reasons include investigators' reluctance to obtain the investigating judge's authorization and to carry out the relevant procedural actions.

It is noted that, in the course of criminal proceedings on profit-driven offenses, free handwriting samples are usually obtained from handwritten autobiographies, applications, reports, explanations, journal entries, and other official documents produced by the person in question. These documents are typically seized from the institution or organization where the likely author of the disputed writing or signature currently works (worked) or studies (studied).

It is emphasized that if a person suspected of producing the disputed handwritten text or signature refuses to provide experimental handwriting samples, the investigator must take all possible measures to obtain free or conditionally free samples. The current practice of issuing rulings by investigating judges to forcibly collect experimental handwriting samples is considered to contradict the law and common sense.

A typical list of questions to be addressed by a handwriting identification examination during the investigation of profit-driven criminal offenses is provided. When collecting samples for comparative analysis and formulating questions for the expert, it is recommended that the investigator seek assistance from a qualified specialist in forensic handwriting analysis.

Keywords: profit-driven criminal offense, pretrial investigation, criminal proceeding, forensic examination, forensic handwriting examination, samples for comparative analysis, expert's opinion, expert, specialist.